

Imamo li pravo na kulturna prava?

Autor: Vesna Marjanović

KULTURNA PRAVA I GENERACIJE LJUDSKIH PRAVA

Ove godine navršava se 55 godina od potpisivanja i 45 godina od stupanja na snagu Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima¹. U Preambuli, tvorci ovog međunarodnog dokumenta navode da se “prema Opštoj deklaraciji o pravima čoveka ideal slobodnog ljudskog bića, oslobođenog straha i bede, može postići samo ako se stvore uslovi koji omogućavaju svakome da uživa svoja ekonomska, socijalna i kulturna prava i svoja građanska i politička prava”. Ovom rečenicom uspostavljena je veza između prve i druge generacije ljudskih prava. Između prve generacije, koja se odnosi na naša građanska i politička prava i slobode, a koja podrazumevaju nečinjenje države i uzdržavanje od represije, do druge, koja državu obavezuje na određeno činjenje, aktivnu ulogu i obezbeđivanje sredstava u skladu sa svojim dostupnim resursima, za ostvarivanje tih prava.

Za razliku od prve dve generacije, treća i četvrta generacija ljudskih prava² nemaju jedinstveni okvir, niti je definisana njihova primena. Ljudska prava treće generacije koja proističu iz društvene solidarnosti, odnose se na zajednicu, i sadrže široku listu prava, uključujući, između ostalih, pravo na zdravu životnu sredinu, ekonomski i socijalni razvoj, na prirodne resurse ili pravo na učešće u kulturnom nasleđu. Konačno, četvrta, najnovija generacija prava, čiji opseg još uvek istražujemo, u vezi su sa novim informacionim i komunikacionim tehnologijama, bioetikom i uključuju pravo na digitalno postojanje, pravo na digitalnu reputaciju, pravo na digitalni identitet.

Savet Evrope, međunarodna evropska organizacija čija je Srbija punopravna članica, posvećena je demokratiji, vladavini prava i ljudskim pravima. Od osnivanja je svojim aktivnim radom u svim segmentima, doprinela i definisanju kulturnih prava i najviših standarda u ovoj oblasti. U mnogobrojnim dokumentima i odlukama Saveta Evrope provejava zaključak da su različite vrste ljudskih prava mnogo više povezane nego što se to može činiti na prvi pogled. Zbog toga i kulturna prava ne možemo posmatrati samo kroz jednu generaciju prava. Ona su u tesnoj vezi sa političkim pravima kao što je, recimo, sloboda izražavanja, ali i sa održivim razvojem,

¹ <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19967>

² <https://www.coe.int/en/web/compass/the-evolution-of-human-rights>

životnom sredinom i digitalnom revolucijom. Zanemarivanje kulturnih prava stoga bi sve procese u borbi za ljudska prava svih generacija, i u svim generacijama, ostavilo prazninu koja će tu borbu učiniti nepotpunom i bez vezivnog tkiva.

Dok se razvijaju međunarodni standardi u novijim generacijama ljudskih prava, vratimo se na Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima koji je deo našeg pravnog sistema i inkorporiran je u Ustav Republike Srbije. Da podsetimo, ugovornice ovog Pakta priznaju pravo svakog lica na životni standard dovoljan za njega i njegovu porodicu, osnovno pravo da bude zaštićen od gladi, da uživa najbolje stanje fizičkog i društvenog zdravlja koje može postići. Pored toga, države ugovornice priznaju pravo svakog lica na obrazovanje, obavezuju se da poštuju slobodu koja je neophodna za naučno istraživanje i stvaralačku delatnost i, konačno, priznaju svakome pravo da učestvuje u kulturnom životu. Ipak, u primeni, često zbog odredbe o dostupnim, ili bolje reći, ograničenim resursima, kulturnim pravima u užem smislu, ne pristupa se sa podjednakom ozbiljnošću i pažnjom. Tamo gde je došlo do ozbiljnije krize demokratske političke kulture, one danas i padaju na listi prioriteta.

Godina 2021, u koju smo tek zakoračili, "obećava" da će preuzeti dobar deo problema iz protekle godine, ali i da će se suočiti i sa nekim novim izazovima. U trenutku kada u svetu ima preko dva miliona umrlih od ove bolesti, milioni ljudi širom sveta ostaju bez posla, a u Srbiji položaj najranjivijih grupa postaje još nesigurniji te veliki broj ljudi ostaje ne samo bez posla, već i bez ikakve socijalne zaštite, ima li ikakvog smisla postavljati pitanje o stanju naših kulturnih prava?

Ipak, i usred borbe protiv razarajuće pandemije nije bilo moguće zanemariti i kulturu, kulturne potrebe građana i funkcionisanje sektora kulture. Moglo bi se reći da je pandemija ova pitanja učinila gorućima. Pitanja koje su se kontinuirano postavljala i ranije, danas su dobila posebnu težinu. Na koji način država podržava pravo svih da učestvuju u kulturnom životu kao osnovno ljudsko pravo? Kako uklanja barijere koje ometaju pristup kulturi ženama, mladima, manjinama, migrantima i drugim ranjivim grupama? Da li je obezbedila dovoljno sredstava za funkcionisanje javnog sektora, i za podršku nezavisnom i privatnom sektoru u kulturi? Šta su za nju bili prioriteti u kreiranju kulturnih politika i da li su u tom procesu građani, umetnici i stručnjaci učestvovali na demokratski, meritokratski i transparentan način? I, konačno, pandemija je, naročito u periodu "zaključavanja" i fizičke distance, dramatižovala pitanje socijalnog i ekonomskog položaja umetnika i radnika u kulturi. Kako obezbediti egzistenciju slobodnih umetnika i zaposlenih u kulturi, zaštititi institucije i organizacije koji kreiraju taj kulturni život u kojem svi mi želimo, ili bar imamo pravo da učestvujemo?

KULTURA U KRIZI

Ove godine Ujedinjene nacije obeležavaju Međunarodnu godinu kreativne ekonomije za održivi razvoj. Tim povodom UNESCO zagovara sve veće uključivanje umetnika i stručnjaka u kulturi u stavljanje kreativne ekonomije u službu održivog razvoja. Srbija je članica UNESCO-a i potpisnica značajnih međunarodnih ugovora ove organizacije, među kojima se ističu Konvencija o zaštiti svetske kulturne i prirodne baštine, Konvencija o očuvanju nematerijalnog nasleđa, Konvencija o zaštiti i unapređenju raznolikosti kulturnih izraza³.

³ <http://arhiva.kultura.gov.rs/lat/medjunarodna-saradnja/medjunarodna-dokumenta>

Godina 2021. će i na međunarodnom kulturnom planu biti obeležena novim iskustvima i promišljanjima o dugoročnim posledicama pandemije koje je donela 2020. godina. UNESCO je u ranoj fazi proglašenja pandemije COVID-19 procenila nje- ne razarajuće efekte na kulturni sektor. Zbog toga je u okviru programa ResiliArt, organizovao seriju od 170 virtuelnih debata otvorenog formata, u više od 65 zemalja. Jedna od debata održana je i u Srbiji u organizaciji Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka⁴. Kao rezultat ovog projekta, a i zbog brzine kojom se menjala situacija u sektoru kulture širom sveta, pokrenut je nedeljni sistem za praćenje, koji je prikupljao primere i mere prilagođavanja na novonastalu situaciju⁵. Istovremeno, UNESCO je izašao sa sveobuhvatnom publikacijom pod naslovom “Culture in Crisis” (Kultura u krizi)⁶. U pitanju je vodič za “otporan kreativni sektor”, sa velikim brojem primera dobre prakse u odgovoru na izazove nametnute krizom.

U ovoj publikaciji posebno se naglašava nesigurna priroda umetničkog rada i činjenica da je pandemija umetnike učinila posebno ranjivima na ekonomske potrebe izazvane krizom. Kriza COVID-19 otkrila je trajnu potrebu za poboljšanim mehanizmima za zaštitu socijalnih, ekonomskih i radnih uslova umetnika i profesionalaca u kulturi. Umetnici su uglavnom samozaposleni, nesigurnog statusa i neredovnih prihoda. Zbog toga su im doprinosi niži, što im ograničava pristup socijalnom osiguranju, penzijama i drugim socijalnim davanjima.

“Sada, više nego ikad, status umetnika mora se podržati, ojačati” ističe se u uvodu ovog dokumenta. Došlo je vreme i da se zemlje članice podsete na Preporuku UNESCO-a u vezi sa statusom umetnika (1980) koja poziva na zaštitu njihovih socijalnih i ekonomskih prava i na potrebu da nacionalna zakonodavstva preciznije definišu status umetnika⁷. Kriza je, pored uslova rada umetnika, postavila i realna pitanja o finansijskoj održivosti institucija, a posebno kulturnih neprofitnih organizacija i preduzeća. Neoliberalni pristup kulturi koji kaže da sve, pa i kulturni programi, treba da opstanu samo pod tržišnim uslovima, pokazao se potpuno neodrživ. Bez državne podrške opstale su i učvrstile svoju poziciju samo multinacionalne kompanije koje posluju na internetu.

Pored toga, UNESCO ističe i sledeće zaključke. Prvo, iako su žene prekomerno zastupljene u sektorima umetnosti i kulture koji su najviše pogođeni i najviše izloženi riziku od COVID-19, istraživanje sprovedeno u sastavljanju ovog praktičnog vodiča nije identifikovalo bilo kakve vladine mere posebno usmerene na promociju rodne ravnopravnosti. Drugo, naglašeno je pitanje transnacionalne mobilnosti u kreativnom sektoru koje su i pre krize sputavale restrikcije zbog imigracionih propisa i viznih režima. Bez javnog finansiranja ili sponzorstva, međunarodna saradnja bez koje je nemoguće zamisliti razvijenu svetsku umetničku scenu, postaće dodatno ugrožena.

Preporuka zemljama članicama od posebnog značaja odnosi se na prilagođavanje kulturnih politika i programa digitalnom dobu. Po mišljenju priređivača vodiča, kriza je ubrzala digitalnu transformaciju pa je “digitalna tehnologija tu da ostane i zapravo je jedini medij koji može da služi celoj populaciji u vreme fizičkog distanciranja”.

U narednim redovima dajemo kratak prikaz različitih mera kojima su svetske vlade pribegle ne bi li umanjile ili predupredile krizu u kulturnom sektoru. Veći broj vlada pribegao je kratkoročnim merama sa ciljem da pomognu umetnicima koji su naglo ostali bez posla ili bez prihoda. U pitanju su različite vrste kratkoročne pomoći, uglavnom u periodu totalnog “zaključavanja” ili vanrednog stanja, u trajanju od 2-3 meseca. Pojedine vlade povećale su budžetska sredstva za otkup i naručivanje radova ili su stimulisale druge javne institucije da to čine. Na taj način su osigurali

4 <http://www.seecult.org/vest/pouke-korona-krize-za-javni-sektor-kulture>

5 <https://en.unesco.org/news/culture-covid-19-impact-and-response-tracker>

6 <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374631>

7 <https://en.unesco.org/creativity/governance/status-artist>

prihod u trenutku male potražnje, stimulisali kreativnost i mogućnost umetnicima da rade. Primera radi, Vlada Nemačke je u avgustu 2020. godine povećala svoj budžet za umetničke nabavke sa 500.000 evra na 3 miliona evra kao deo nove kulturne inicijative čiji je cilj pomoć umetnicima, galerijama i trgovcima umetničkih dela. Sama Vlada treba da otkupi oko 150 dela sa umetničkih sajmov, iz malih galerija ili direktno iz studija umetnika. Svako delo biće izabrano na osnovu preporuka pet članova žirija, koji su izabrani na mandat od pet godina. Neke zemlje su podržale programe razvoja veština za umetnike i menadžment koji su se preko noći našli u situaciji da upravljaju krizom. Nudeći besplatne grantove za razvoj ili onlajn obuku, vlade su ohrabrile stvaraoce i menadžere da se prilagode promenama i prelasku na digitalne platforme, od kojih su mnoge obezbedile i formu učenja kroz master klasove na internetu. Među merama kompenzacije zbog prekida rada istakao se primer Holandije koji je uveo sistem vaučera "Sačuvajte kartu, uživajte kasnije" gde je korisnicima omogućeno da doniraju svoju kartu, sačuvaju je za kasnije ili da traže refundaciju. Pojedine vlade su uvele privremeno oslobađanje od poreza i socijalnih davanja. Češka je smanjila porez na dodatu vrednost (PDV) sa 15% na 10% na određene usluge, uključujući ulaz u muzeje i kulturne događaje, a Velika Britanija je ukinula PDV od 20% na digitalne publikacije, želeći da promoviše pristup e-knjigama i onlajn štampi i tako da podršku izdavačkom sektoru. Jedna od upečatljivih dugoročnih mera jeste alokacija sredstava za jačanje infrastrukture i objekata. Osim pronalaženja prostora prilagođenih pravilima fizičkog distanciranja, kao što su muzički koncerti u bioskopima na otvorenom ili projekcije filmova na aerodromima, nemačka Vlada najavila je program „NEUSTART KULTUR“ u iznosu od milijardu evra čiji je cilj ponovno pokretanje sektora kulture i podrška ponovnom otvaranju njegovih institucija. Gotovo 250 miliona evra u okviru plana za oporavak namenjen je prilagođavanju ustanova kulture novim zdravstvenim standardima kao što je sprovođenje strožih higijenskih procedura, razvoj boljih sistema izdavanja karata putem interneta i modernizacija ventilacionih sistema. Na kraju, prekid fizičkog kontakta između umetnika i publike, ubrzao je digitalnu tranziciju. Filmski festivali bili su primorani da idu na internet, ali je zabeležen i značajan porast publike van njihovog lokalnog tržišta, do te mere da neki sada razmišljaju da nastave sa prikazivanjem na zahtev, nakon završetka festivala, kako bi zadržali odnos sa novom publikom.

KULTURNI DOGOVOR ZA EVROPU

Srbija je i dalje, uprkos svim skretanjima, zvanično na putu ka pridruživanju Evropskoj uniji. Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura, jedno je od dva poglavlja koja su privremeno zatvorena. To je zbog toga što se radi o oblasti koja u najvećoj meri spada u nadležnost zemalja članica. Uloga Evropske unije svodi se na podršku saradnji i koordinaciji između zemalja članica, ali delom uključuje i zemlje kandidate kao što je Srbija, kroz različite programe (Kreativna Evropa, Erasmus+, Horizon ili kroz instrumente predpristupne pomoći kao što je IPA). Ovde, dakle, nema mnogo posla kada je u pitanju harmonizacija propisa. Međutim, kroz ovu oblast se možda najbolje vidi iskrena, vrednosna opredeljenost Vlade ka postizanju takozvanih evropskih standarda, reči koje su u političkom diskursu poslednjih godina ispražnjene od svog sadržaja. Iako smo još uvek daleko od članstva u Evropskoj uniji, zvanično od tog puta nismo odustali. Ipak, nema pesama kojima se kunemo da "sa toga puta ne skrenemo". U trenutku pisanja ovog teksta, Komitet za kulturu i obrazovanje Evropskog parlamenta na svojoj listi prioriteta za narednih 6 meseci ima sledeće teme: oporavak kulture i socijalna sigurnost radnika u kulturnom sektoru; prekvalifikacija i usa-

vršavanje u skladu sa novim zahtevima tržišta; odgovor na zahteve širokog kruga evropskih organizacija civilnog društva u kulturi i kulturnih poslenika koji se organizovao oko predloga pod nazivom **“Cultural Deal for Europe” (Kulturni dogovor za Evropu)**⁸. Jedan od ključnih zahteva je da evropski poslanici obezbede da 2% od ukupnih sredstava predviđenih merama EU za oporavak od krize izazvane pandemijom COVID-19 budu izdvojeni za kulturu.

Šta još predlaže kulturni sektor u Evropi? U organizaciji Kulturne akcije za Evropu - Culture Action Europe (CAE), Evropske kulturne fondacije - European cultural Foundation (ECF) i organizacije Europa Nostra u svojstvu koordinatora Evropske Alijanse za kulturnu baštinu, više od 500 učesnika 18. novembra pratilo je onlajn diskusiju o budućnosti Evrope u svetlu kulturnih politika. Skup na najvišem nivou pratila su izlaganja predstavnika Evropske komisije, evropskih parlamentaraca, država članica, najvećih panevropskih mreža za kulturu i kulturnu baštinu, kao i organizacije civilnog društva i pojedinci. Na osnovu ove diskusije pokrenuta je Zajednička izjava pod punim nazivom **“Kulturni dogovor za Evropu: centralno mesto za kulturu u postpandemijskoj budućnosti EU”**. Ona sadrži niz konkretnih mera za ostvarivanje kulturnih potencijala i kulturnog nasleđa kao glavnih poluga u socijalno-ekonomskom oporavku EU. U vrlo dinamičnoj diskusiji, i čestim reminiscencijama na Ruzveltov “Nju dil”, govorilo se o novoj renesansi, o potrebi za ulaganjem u provokativne umetničke projekte, o kulturi kao mehanizmu za postizanjem socijalne kohezije, dijaloga i inovacija. U zajedničkoj izjavi naglašeno je da je kultura u temelju evropskog projekta i da je katalizator evropske budućnosti. Kriza izazvana pandemijom COVID-19 i izazovi koji predstoje, po mišljenju potpisnika, zahtevaju koordinisanu akciju do sada neviđenih razmera. Poziva se na zajedničko delovanje evropskih institucija, država članica, lokalnih samouprava, civilnog društva i filantropskih udruženja. Kultura mora biti u središtu svih javnih politika – od zelene tranzicije do digitalne tranzicije. Potrebna je nova paradigma u izgradnji evropske budućnosti. Finansiranje kulture mora biti integrisano i u druge relevantne programe i akcije EU, posebno u Horizon, Erasmus +, Digitalna Evropa, Evropsku agendu razvoja veština (European Skills Agenda), u aktivnosti evropskog spoljnopolitičkog delovanja (European external action). Zatraženo je da planirane mere i fondovi za oporavak moraju sadržati relevantnu i pravovremenu podršku kulturnim radnicima. Potrebno je predložiti mere za veću sigurnost njihovog položaja i uslova rada. Predloženo je da se započne rad na usvajanju sveobuhvatnog evropskog okvira o Statutu umetnika i kulturnih radnika.

Konačno, Konferencija o budućnosti Evrope koju EU priprema za period od naredne dve godine, smatra se idealnom prilikom za uključivanje umetnika u demokratsku debatu budućnosti i budućem pravcu EU. Umetnici, kreativci, kulturni radnici, nezavisni sektor, amateri, neprofitne organizacije, volonteri i organizacije civilnog društva moraju biti sastavni deo procesa, kaže se u ovoj izjavi.

Evropski kulturni sektor najavio je i svoje učešće u razvoju programa Novi evropski Bauhaus koji je nedavno inicirala predsednica Evropske komisije Ursula fon der Lajen⁹. Ova inicijativa predstavljena je kao ekološki, ekonomski i kulturni projekat za Evropu, povezan sa dugoročnom evropskom strategijom pod nazivom **European Green Deal (Evropski zeleni dogovor)**¹⁰. Novi evropski Bauhaus, inspirisan autentičnim Bauhaus pokretom u arhitekturi, umetnosti i dizajnu s početka dvadesetog veka u Nemačkoj, u svojoj osnovi podrazumeva povezivanje održivog razvoja, inkluzivnosti i estetike.

8 <https://www.europanostra.org/a-cultural-deal-for-europe-major-initiative-by-europa-nostra-culture-action-europe-and-the-european-cultural-foundation/>

9 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_111

10 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

U svakom slučaju, zbog dobro organizovanog kulturnog sektora Evrope, Evropska komisija i evropski parlamentarci kao i Evropski komitet Regija imaće pune ruke posla. Već danas se zna da je zahvaljujući tim udruženim glasovima i snagama program Kreativna Evropa znatno povećana sa 1,4 na 2,4 milijarde evra za period od 7 godina. Program Horizon je dobio izdvojeni deo budžeta za istraživanja u kulturnom i kreativnom sektoru. Njihova bitka se nastavlja i napreduje.

SRBIJA BEZ ODGOVORA NA KRIZU

Šta se u to isto vreme dešavalo i dešava u Srbiji? U vreme vanrednog stanja, prva reakcija Vlade bila je da se obustave svi konkursi u oblasti kulture, a prvim merama za prevazilaženje posledica krize izazvane pandemijom COVID-19 u ukupnom iznosu od 5,1 milijardu evra za različite sektore, kulture nije bilo nigde. Pomoć nije bila predviđena ni za samostalne umetnike ni za nezavisni sektor ni frilensere u kulturi koji žive od projekta do projekta, a programski troškovi institucija kulture su smanjeni. Ipak, zbog reakcija javnosti i umetničkih udruženja, sa zakašnjenjem u odnosu na ostale sektore, isplaćeno je po 90.000 dinara bespovratne pomoći samostalnim umetnicima koji su, ako se uzme i ukidanje i odlaganje konkursa, ostali bez bilo kakvih sredstava za život i rad. Na tome se negde i završila državna pomoć kulturi tokom vanrednog stanja.

Nakon odloženih parlamentarnih izbora, i nerazumljivo dugog perioda do formiranje nove Vlade, Srbija je dobila monolitnu i staru parlamentarnu većinu i novu ministarku kulture i informisanja. Novi Odbor za kulturu i informisanje Narodne skupštine Republike Srbije je od svog konstituisanja 26. oktobra 2020. održao šest sednica. Dok su se u Evropi dešavale dinamične diskusije o novoj budućnosti, o podršci kulturnom sektoru, statusu umetnika, merama za zaustavljanje krize, naš nadležni Odbor se bavio rutinskim pitanjima koje nameće Vlada Republike Srbije, potvrđivanjem međunarodnih sporazuma i uvođenjem veće takse za rad javnih servisa. Istini za volju, povećanje taksi jeste razlog što je ovogodišnji budžet pompezno najavljen kao značajno uvećan u odnosu na prošlu godinu. Naime, razlika od milijardu i po dinara koji su se prošle godine nalazili na poziciji za osnovno finansiranje javnih servisa, morala je biti nadoknađena povećanjem takse. Dobro je da su ta sredstva zadržana u budžetu za kulturu, ali pažljivijom analizom, videćemo da ona nisu usmerena na najranjivije tačke, dakle na umetnička udruženja i konkurse. Takođe, nije vidljivo nikakvo drugo strateško ili razvojno povećanje koje bi ukazivalo na nove prioritete (osim sredstava za filmsku produkciju, kao i za međunarodnu saradnju koja uključuje i projekat Evropske prestonice kulture – Novi Sad 2021). Jedini vidljivi novi prioritet prikazan i novom budžetskom pozicijom je projekat pod nazivom Prestonica kulture Srbije.

U najkraćem, novi budžet za kulturu ne ukazuje ni na kakve nove pravce u kulturnoj politici, a još manje na neophodne odgovore koji bi uzeli u obzir vanrednost stanja u sektoru kulture, potrebu za prilagođavanjem posledicama krize, novim uslovima života i umetničkog stvaranja. Ministarstvo kulture i informisanja nedavno je objavilo i Strateške prioritete razvoja kulture od 2021. do 2025. godine¹¹. Kako stoji u njihovom sopstvenom saopštenju, ovi prioriteti će “uz pravo rukovođenje i jasne faze značajno poboljšati kulturnu sliku Srbije”.

11 <https://www.kultura.gov.rs/vest/sr/6024/usvojeni-strateski-prioriteti-razvoja-kulture-.php>

Objavljivanje strateških prioriteta koji se, pri tome, uglavnom svi već nalaze nabrojani u članu 3. Zakona o kulturi iz 2009. godine kojim se definišu načela kulturnog razvoja, možda ima za cilj da skrene pažnju sa spornog Predloga strategije razvoja kulture Republike Srbije 2020-2029.¹² koji je prethodna Vlada usvojila, a koji je dobio veoma loše ocene stručne, i dobrog dela kulturne javnosti.

Kako stojimo sa kulturnim pravima možda najbolje pokazuju događaji koji su obeležili početak 2021. godine i dva kontroverzna projekta u centru grada Beograda: postavljanje spomenika Stefanu Nemanji ispred nekadašnje Železničke stanice, i nagoveštaj nastavka rada na projektu izgradnje "gondole" na Beogradskoj tvrđavi. O tome šta znače spomenici u javnom prostoru i kakvo simboličko značenje imaju, pisala je Irina Subotić,¹³ istoričarka umetnosti i predsednica Evropa Nostra Srbija u svom autorskom tekstu za projekat "Povezujemo tačke" u okviru kojeg nastaje i ova analiza¹⁴. Da li se spomenici sa tako megalomanskim zahvatima mogu postavljati samo političkim direktivama, bez ikakvog učešća građana koji te spomenike plaćaju, a da mu ni cenu ne znaju? Stručnjaci su uzaludno davali svoje ocene koji se odnose na procedure, izvođenje, istorijsko značenje i umetničku vrednost projekta postavljanja spomenika Stefanu Nemanji. "Postoji gorka ruska izreka: prošlost je nepredvidljiva. Svaki istoričar zna koliko to može biti istina. Ono što smatramo istorijski važnim, šta su problemi vredni naučnog istraživanja, koje teme se čine najhitnijima - sve se menja u svetlu trenutnih problema"¹⁵. To je, izgleda, i slučaj sa našom kulturnom politikom. Gledanjem u prošlost traže se nova značenja koja opravdavaju ili neguju današnje političke narative.

Ovaj događaj, kao i projekat izgradnje "gondole" na Beogradskog tvrđavi koji se takođe odvija suočio sa snažnim otporima građana i struke (kako na domaćem tako i na evropskom nivou), zaista je otvorio pitanje šta je demokratski i savremeno u našoj kulturi. U trenutku kada se Evropa okreće očuvanju svoje prirodne i kulturne baštine, kreira strategije za novo vreme koje je okrenuto čoveku i njegovim potrebama, i spremnosti društva da se prilagodi brzim društvenim, ekonomskim tehnološkim i klimatskim promenama, u Srbiji se kulturna baština tretira kao potrošno dobro sa kojim svaka vlast raspolaže kako joj drago. U tekstu Savremenost i istorijska svest Dragoljub Mićunović postavlja pitanje "Da li mi savremeno mislimo? Ovako formulisano pitanje pretpostavlja da se može misliti i nesavremeno, što upravo znači da mi možemo i u savremenosti koju živimo misliti na „prošli“ način."¹⁶

Okvirna konvencija Saveta Evrope o vrednosti kulturnog nasleđa za društvo, poznatija kao Faro konvencija, koju je Srbija ratifikovala, prepoznaje potrebu da se ljudi i ljudske vrednosti nađu u središtu proširenog koncepta kulturnog nasleđa. Ona promovise potrebu i pravo svakog pojedinca da se uključi u stalni proces definisanja i upravljanja kulturnim nasleđem. Ova konvencija vidi kulturno nasleđe kao resurs održivog razvoja, a posebno ističe pravo svakog "da se, poštujući prava i slobode drugih, angažuje u pogledu kulturnog nasleđa prema sopstvenom izboru, kao vid prava da se slobodno uključi u kulturni život utvrđenog Univerzalnog deklaracijom o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija (1948) i zagarantovanog Međunarodnim sporazumom o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima (1966)"¹⁷

Iz svega navedenog ostaje nam da zaključimo da se kulturna politika u Srbiji ne vodi u skladu sa standardima koje je sama prihvatila. Da ne prati evropske standarde u

12 <https://www.kultura.gov.rs/tekst/sr/39/predlog-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2020-do-2029.php>

13 <http://www.centaronline.org/sr/vest/12175/javni-spomenici-nekad-i-sad>

14 Projekat realizuje Fondacija Centar za demokratiju uz podršku Balkanskog fonda za demokratiju i Norveške ambasade u Beogradu

15 David Armitage, CIVIL WARS A History of Ideas, 2017. Yale University Press

16 Dragoljub Mićunović, Filozofija minima, 2001. Filip Višnjić

17 [www.kultura.gov.rs/extfile/sr/5159/7.%20Okvirna%20konvencija%20Saveta%20Evrope%20o%20vrednosti%20kulturnog%20nasleđa%20za%20društvo%20\(Faro,%202005\).pdf](http://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/5159/7.%20Okvirna%20konvencija%20Saveta%20Evrope%20o%20vrednosti%20kulturnog%20nasleđa%20za%20društvo%20(Faro,%202005).pdf)

ovoj oblasti, da nije dovoljno posvećena zaštiti svoje dragocene kulturne baštine i da ne drži do toga kako da obezbedi funkcionisanje kulturnog sektora u Srbiji koji po svojoj prirodi ima izuzetne kreativne i razvojne potencijale. Konačno, sudeći po prvim potezima Vlade, u kulturnoj politici u najboljem slučaju možemo očekivati status quo. Nisu vidljivi potezi koji bi ukazali na rešavanje brojnih problema sa kojima se suočavamo. Da li imamo statistiku o tome koliko je mladih ljudi, koji su u poslednjih dve godine završili umetničke akademije, u mogućnosti ne samo da se zaposle, već da se bave svojim profesijama samostalno ili u okviru projekata? Od čega žive naši samostanci? Po nezvaničnim procenama njih je u Beogradu oko 2.300, u Srbiji 2.900. Među njima ima onih kojima, zbog kašnjenja u isplatama doprinosa od strane gradske vlasti, godinama rastu kamate na poreski dug koji nisu sami napravili. Zar je otpis takvih dugova za jedan mali broj naših stvaralaca toliko komplikovana odluka za našu Vladu? Da li će naše brojne ustanove koje, uprkos epidemiji, i dalje požrtvovano rade, moći da funkcionišu još dugo u ovakvim uslovima i bez ikakvih sopstvenih prihoda? Šta će biti sa velikim brojem neophodnih kadrova u institucijama kulture, angažovanih putem ugovora? Da li smo obezbedili dovoljnu podršku filmskim festivalima za prelazak na onlajn platforme, i kako će se odvijati u novonastalim okolnostima? Šta će se desiti sa Strategijom razvoja kulture i na koji način ćemo rešiti brojna nerešena pitanja neophodnim zakonskim promenama? I konačno, da li će Srbija, bilo to deo pregovaračkog procesa ili ne, biti uključena u evropske kulturne politike i na koji način?

U svetu koji odoleva potresima krize, napredak u borbi za kulturna prava biće mera naše prilagođenosti zahtevima vremena i mera naše istinske posvećenosti procesu pridruživanja Evropskoj uniji, zasnovam na demokratskim vrednostima u kulturi.